

מצוות הפורים

1234567 אה"ח

במנין המצוות שבראש הלכות מגלה וחנוכה כותב הרמב"ם: "יש בכללן שתי מצוות עשה מדברי סופרים". וכוונתו – כמבואר בהמשך, בגוף ההלכות – למצות מקרא מגלה ולמצות חנוכה. ותמוה, הרי נוסף למקרא מגלה קיימות בפורים אף מצוות נוספות: משתה ושמחה, מתנות לאביונים ומשלוח מנות, ומדוע לא נמנו אף הן? אמנם, אף בחנוכה מצוה נוספת על הדלקת נרות, קריאת ההלל, אך מכל מקום אין בחנוכה אלא מצוה אחת. שכן עיקר המצוה בחנוכה הוא עצם קביעת ימי החג, "שיהיו שמונת ימים האלו ... ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות" (פ"ג מהל' חנוכה ה"ג). הדלקת הנרות היא אפוא אחד מסעיפי המצוה האחת, עשיית ימי החנוכה, שדינם להיות מדליקים בהם את הנרות וקוראים את ההלל. לא כן בפורים, שאין מצותו אחת, עשיית ימי הפורים שדינם במקרא מגלה, משלוח מנות ומתנות לאביונים; שהרי אין מקרא מגלה ממצוותיו של יום הפורים כלל, שכן זמנים הרבה תקנו לה חכמים; ודוקא משתה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים הן מצוותיו של יום הפורים התלויות בעיצומו של יום. כך מתבאר מדברי הרמב"ם, שבענין משתה ושמחה כתב בפרק ב' מהל' מגלה הי"ד: **"מצות יום יד לבני כפרים ועירות ויום טו לבני כרכים להיותם יום שמחה ומשתה ומשלוח מנות לרעים ומתנות לאביונים"**, ומפורש שיומא הוא דקא גרים, ומצוות היום הן. אבל לענין מקרא מגלה כתב הרמב"ם בראש הל' מגלה: **"קריאת המגלה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים"**, ובהמשך בהל' ד: **"איזהו זמן קריאתה? זמנים הרבה תקנו לה חכמים"**, ומבואר שאין מקרא מגלה מדיני יום הפורים כלל, אלא מצוה בפני עצמה היא, שזמנים הרבה נקבעו לה. מכאן גם הדין השנוי בירושלמי מגלה (פ"א ה"א) שכל החודש כשר למקרא מגלה¹, בניגוד למשתה ושמחה, שאינם נוהגים אלא ביד וטו באדר. כך יש אף להבין את החילוק שמצאנו בין מקרא מגלה למשתה ושמחה כשיום טו חל בשבת, שמגלה נקראת אף בכרכים המוקפים בערב שבת, ביום יד (משנה מגלה א, ב), ואילו משתה ושמחה אינו נוהג אלא למחרת השבת, ביום טז (ירושלמי מגלה פ"א ה"ד). ולכאורה הדבר תמוה, כי אם נקבע בענינו של פורים ש"מקדימין ולא מאחרין" (מגלה

1. הדברים העמדו על-ידי הראשונים בענין היוצא בשיירא, ע"י במה שצוין ב"אהבת ציון וירושלים" לירושלמי שם, וכן בפסק בשו"ע או"ח סי' תרפח סעי' ז.

ה ע"א), מדוע אף במשתה ושמחה אין מקדימין?² ולפי האמור, הענינים חלוקים ביסודם: משתה ושמחה מהלכותיו של יום טו באדר הן (למוקפין), ובזה אין מקום להקדים עשייתן קודם הגיע הזמן המחייבם, וכמבואר בגמרא (שם) לענין חגיגה והקהל "דאכתי לא מטא זמן חיוביהו"; כנגדם מקרא מגלה, שמעיקרא אינו מהלכות יד וטו באדר כלל, וזמנים הרבה תקנו לו, ואין לטעון בו אפוא שאכתי לא מטא זמנו, ובזה נקבע שמקדימין ולא מאחרין³. תדע, שהרי קרא הרמב"ם להלכות אלו הלכות מגלה וחנוכה, ולא הלכות פורים וחנוכה (או הלכות מגלה והדלקת נר חנוכה), שכן בחנוכה עיקר המצוה הוא עצם קביעת ימי החנוכה לדיניהם, מה שאין כן מקרא מגלה, שאינו מהלכות ימי הפורים, אלא הלכה בפני עצמה היא, ולכך אין אלו הלכות פורים, שמדיניו – מקרא מגלה, אלא הלכות מגלה⁴. השמטת שאר מצוות הפורים מן המנין טעונה אפוא הסבר.

ואמנם, הר"א מזרחי בחדושו על הסמ"ג (הלכות מגלה, ונציה ש"ז, כב ע"ג) עמד על קושי זה: "והא דאחשבינהו (הסמ"ג) לכולהו מצוות דמקרא מגלה ומשתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים למצוה אחת, משום דכולהו משום פרסומי ניסא הו, ותלה הכל במגלה מפני שהיא עיקר הפרסום. וממצה ומרור ופסח, דכולהו משום זכר ליציאת מצרים הו, ואפילו הכי חשיבי למצוות רבות, – לא קשיא, דדברי תורה לחוד ודברי סופרים לחוד. ואין הדברים מתיישבים על הלב כל הצורך, שאפילו נקבל שיסוד משותף מאחד כל אותן מצוות, הרי דוגמתו ממצוות הפסח מוכיחה שאין בכך כדי לבטל את מנינם הנפרד; וקשה מה מקום בענין זה להבדיל בין מצוות מן התורה למצוות מדברי סופרים⁵. ויש להוסיף, שאף שאר מוני

2. כן הקשו הרשב"א והריטב"א בחידושיהם למגלה ה ע"א, וכן הר"ן לרי"ף שם ובעל האשכול, מהדורת רצ"ב אויערבך, ח"ב הל' חנוכה ופורים, עמ' 29. עיין שם.

3. והשווה בית הבחירה לר"מ המאירי מגלה שם. אמנם מתנות לאביונים, אף שמדיני יום הפורים הם, הוצמדו אצל בני הכפרים לזמן מקרא מגלה (מגלה ד ע"ב), אך לשיטת הרמב"ם (פ"ב מהל' מגלה הי"ד) אין זה אלא בדיעבד, ולכתחילה יש לקיים אף מתנות לאביונים בימי הפורים עצמם (ועי' "אור שמח" שם). ולשיטה זו יש לומר שכן הוא אף ביום טו שחל בשבת, שלכתחילה יש לקיים מתנות לאביונים ביום טז, ולא כמבואר בשו"ע או"ח סי' תרפח סעי' ו, ההולך לשיטה שמתנות לאביונים הוצמדו לכתחילה למקרא מגלה. ומכל מקום, אף אפשרות זו שבדיעבד אינה אלא "מפני שעיניהם של עניים נשואות במקרא מגלה" (מגלה שם), ואילו משלוח מנות לכל הדעות אינו אלא בפורים עצמו, כדין המשתה והשמחה. ועי' רמב"ם שם והגהות "בני בנימין" שם.

4. והשווה: י' לוינגר, דרכי המחשבה ההלכתית של הרמב"ם, ירושלם תשכח, עמ' 82.

5. לשאלתנו על המנין נזדקק בקיצור אף ר"י תאומים (בעל "פרי מגדים") בראש ספרו "ראש יוסף" למגלה: "וחשב (הרמב"ם) מקרא מגלה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים ולשמוח בפורים

המצוות, וביניהם אלה המונים מקרא מגלה בכלל תרי"ג מצוות, לא מנו אלא מקרא מגלה, ושאר מצוות הפורים לא נפקדו⁶. א"ת"ח 1234567

קושי זה שבהתעלמות משאר מצוות הפורים מתעורר אף לפני מוני המצוות. המסכת העוסקת עניני הפורים קרויה מגלה, והמשנה והתוספתא למסכת זו לא פקדו כל עיקר את מצוות הפורים שמחוץ למקרא מגלה⁷. ובגמרא (יד ע"א) גרסינן: "ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה (אפילו אות אחת)⁸ חוץ ממקרא מגלה". והרי הותירו אף משתה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים⁹.

והנה, המעיין במגלת אסתר ימצא אף בה התעלמות מעין זו, אך בכיוון ההפוך: כל מצוות הפורים, משתה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים, נתפרשו במגלה באר היטב; אך למצות מקרא מגלה אין כל זכר בפשוטי המקראות. א"ת"ח 0224567

— ב. —

נראה כי פתרון לענין זה יש למצוא בכתובים עצמם: "ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים. **לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה. לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם. קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם**". (אסתר ט, כ – כז). מתוך הדברים יוצא במפורש, שיסוד

חד מצות עשה, וכמדומה שבסמ"ג חשיב להו בתרתי, ואין כעת הסמ"ג בידי לעיין ביה". ברם, באמת לא מנה אף הסמ"ג (סוף העשין, מצוה ד מדברי סופרים) בענין זה אלא מצוה אחת. מהר"ץ חיות, הדין אף הוא בשאלה זו בהגהותיו למגלה (ז ע"א ד"ה תני), סבור שכיון שמצינו כן אף לענין חנוכה, שלא נמנתה מצות הלל, על כרחנו שלא מנה הרמב"ם אלא "מצוות הראשיות, והפרטים המה מונחים בהעיקר". וכבר נתבאר בפנים כי הדמיון לחנוכה אינו עולה יפה וכי בענינו של פורים אין הסבר זה מתיישב.

6. ראה: ספר המצוות לרב סעדיה גאון, עשה נט; הלכות גדולות, מנין העשין, מצוה אחרונה; אזהרות ר"א הזקן, מהדורת ר"א שפירא, ירושלם תשל"ב עמ' ל; יראים השלם, רסח; סמ"ק, קמח; ועוד.

7. מתנות לאביונים נזכרו פעם אחת במשנה – פ"א מ"ד – אגב מקרא מגלה.

8. כגירסת ר"ח שם והרמב"ן לדברים ד, ב ועוד.

9. כעין זה הקשה הרמ"ל שחור בספרו "אבני שהם" (אסתר ט, כ"ז) על האמור במכות כג ע"ב ע"ש.

כל מצוות הפורים האמורות שם אינו במצות עשה מדברי סופרים; לא עמדו חכמים שבאותו דור ותקנו להם לישראל בתורת מצוות עשה לקיים את ימי הפורים לדיניהם, אלא יסוד הענין הוא בקבלה עצמית שקבלו היהודים עליהם ועל זרעם להיות עושים בכל שנה ושנה את אשר החלו לעשות. אין כאן מצוות עשה הכפויות והמחייבות מכח תקנת חכמים ודברי סופרים, אבל יש כאן קבלות שקבלו היהודים על עצמם¹⁰. וכבר נתבאר ב"משפט החרס" לרמב"ן, שקבלת הרבים מחייבת כנדר, וחלה עליהם ועל זרעם¹¹. אך כל זה אינו אמור אלא בענינים הנזכרים במגלה, לאפוקי מצות מקרא מגלה, שאין יסודה בקבלה שקבלו היהודים על עצמם בימי אחשורוש, שהרי לא נזכרה שם כל עיקר; הא למדת, שאינה אלא מצות עשה מדברי סופרים שתקנוה חכמי ישראל ונביאיו, נוסף לאותם דינים המפורטים במגלה, שכבר קבלו על עצמם בימי אחשורוש, נצטוו ישראל, בתורת מצות עשה, אף במקרא מגלה.

והנה, בב"ב (טו ע"א) גרסינן: "אנשי כנסת הגדולה כתבו יחזקאל ושנים עשר דניאל ומגלת אסתר". ופירש רש"י: שאנשי כנה"ג כתבו יחזקאל – שנתנבא בגולה, ואיני יודע למה לא כתבו יחזקאל בעצמו, אם לא מפני שלא ניתנה נבואה ליכתב בחוצה לארץ וכתבום אלו לאחר שבאו לארץ, וכן ספר דניאל שהיה בגולה וכן מגלת אסתר". הרי שקודם לביאתם לארץ לא היתה המגלה כתובה, על כל פנים בנוסח הסופי שבידינו¹². ונמצא שעניני הפורים שישודם בקבלה עצמית נתחדשו ונתקיימו תיכף לאירועי המגלה, וכמפורש בה; ואילו מצות עשה שבמקרא מגלה נתקנה רק לאחר פרק הזמן המתואר

אוצר החכמה

10. דברים אלו אמורים לשיטת הרמב"ם וסיעתו, אך לאו כולי עלמא מודו בהו. עיי' לדוגמא רש"י מגלה ב ע"א ד"ה מכדי: "אנשי כנסת הגדולה שתקנו בימי מרדכי ואסתר את שמחת הפורים וקריאת המגלה". ולשיטתו זו פירש את האמור במגלה (ז ע"א) "שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות" בד"ה קבעוני: "ליום טוב ולקרייה". ולשיטת הרמב"ם כפי שנתבאר בפנים, יתפרשו הדברים על כתיבת המגלה וקרייתת בלבד. ומכל מקום, אף הסוברים ששמחת פורים תקנת חכמים היא, מודים שיסודה ותחלתה בהתעוררות עצמית של ישראל. עיי' חידושי הרמב"ן ריש מגלה: "... עמדו פרוזים ונהגו מעצמן לעשות יום יד שמחה ומשתה ויום טוב. אחר זמן לאחר שהאיר הקב"ה את עיניהם ומצאו סמך מן התורה עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרוזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל".

11. לשונו שם: "... אבל שהוא חל עליהם ועל זרעם נראה שאף בנדרים כן, בכל קבלת הרבים, כדאשכחן בקבלת התורה וכן במגלה וכן בצומות". והדין הובא בשו"ע יו"ד סי' ריד סעי' ב. ועיי' עוד ירושלמי דמאי פ"ג ה"ד וש"ג: "מאליהן קבלו עליהן את המעשרות", והשוה: ש' אטלס, נתיבים במשפט העברי, ניו יורק תשלח, עמ' 111.

12. בפירושו לאסתר (ט, כ) כותב רש"י: "ויכתב מרדכי – היא המגלה הזאת כמות שהיא". הגר"ז הלוי בחידושו על הרמב"ם (הל' מגלה פ"ב) העיר על הסתירה בין דברי רש"י בב"ב לדבריו

במגלה, משעלו ארצה ונכתבה המגלה על-ידי אנשי כנסת הגדולה¹³. נמצינו למדים: שני רבדים נפרדים הם במצוות הפורים, הנבדלים זה מזה ביסוד חיובם, בתקופת היווצרותם ובזמן חלותם: משתה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים יסודם בקבלת ישראל על עצמם, אשר נהגה כבך מימי אחשורוש; ואין זמנם אלא בימי הפורים עצמם. כנגדם מצות מקרא מגלה יסוד חיובה במצות עשה מדברי סופרים, אשר נתקנה רק לאחר האירועים המתוארים במגלה; וזמן חלותה אינו בימי הפורים דוקא, שזמנים הרבה תקנו לה חכמים.

מעתה מיושבים דברי הרמב"ם ושאר מוני המצוות, שאין בענינו של פורים אלא מצות עשה אחת של מקרא מגלה; שהרי שאר דיני היום אינם בתורת מצוות כלל, ויסוד חיובם אינו אלא בקבלה עצמית: אדם מישראל מחויב לקיים כדרך שמחויב לקיים שאר דברים שקיבל על עצמו בנדר לעשותם – או שקבלו אבותיו עליהם ועל זרעם; וודאי שאין בקיומם מצות עשה, אפילו בנדר פרטי, חוץ ממצות "מוצא שפתיך תשמר", אשר אינה מתייחסת לעצם המעשה, שבו עצמו אין כל מצוה, אלא לעובדת קיום הנדר. לפיכך גם לא נכללו מצוות הפורים, חוץ ממקרא מגלה, בדברים שהותירו נביאים על מה שכתוב בתורה, שמצוות אלו אינן תקנת נביאים, כמקרא מגלה, אלא יסודם בקבלה עצמית של ישראל. מכאן אף הטעם לכך שלא נתקנה ברכת המצוות אלא למקרא מגלה, ולא לשאר מצוות הפורים¹⁴, שאין מצוה בפורים אלא מקרא מגלה, ושאר דיניו אינם בתורת מצוות כלל.

באסתר, ורצה ליישב שאע"פ שנכתבה המגלה בחו"ל, מ"מ תורת כתבי הקודש לא חלה בה אלא על-ידי אנשי כנסת הגדולה בארץ ישראל, ע"ש. אך לא משמע כן מפשט דברי רש"י בב"ב, ואף דבריו באסתר שם על כרחנו לא מתפרשים כדיוקם ממש. שהרי להלן (פסוק כט) כותב רש"י: "ותכתב אסתר לקיים את אגרת הפורים האת השנית – לשנה השנייה חזרו ושלחו ספרים שיעשו פורים". והואיל ודברים אלו לא היו כלולים במגלה ששלח מרדכי בשנה הקודמת, על כרחנו לא היתה זו המגלה "כמות שהיא" לכל דבר.

13. משאלת ר' יוסטא בירושלמי מגלה (פ"א סוה"א) משמע שמרדכי ואסתר תקנו מקרא מגלה, אך מתשובת ר' מנא שם, וממקבילתה בירושלמי פסחים (פ"ד ה"א), יוצא לפי פשוטם של דברים שההבחנה בין מוקפין לפרזים לענין מקרא מגלה היא מאוחרת למגלה, ואינה נשענת עליה אלא בגדר אסמכתא. ומכאן שמקרא מגלה לא כלול היה במצוות הפורים שבמגלה, שהרי באלו קיימת ההבחנה בין מוקפין לפרזים בדברי המגלה המפורשים. בצורה שונה ועל יסוד הנחות אחרות הבחין אף ר"י מליסא (בעל "נתיבות המשפט") בין תיקונה של שמחת פורים לתיקון מקרא מגלה, כדבריו בפירושו לאסתר "מגלת סתרים" (ט, כט): "ותכתב אסתר – קשה מה הוסיפה אסתר בכתיבתה על כתיבת מרדכי? ונראה דמרדכי לא צוה רק על עשיית השמחה בימי הפורים, אבל כתיבת וקריאת המגלה היתה רק אסתר העיקר" ע"ש.

14. עיי' "מגן אברהם" סי' תרצב ס"ק א, ו"לבושי שרד" שם. ועיי' הגהות מהר"ץ חיות למגלה (הנ"ל).

והנה, בפרק א' מהל' מגלה ה"א כתב הרמב"ם שמחנכין את הקטנים במקרא מגלה, ואילו בשאר מצוות הפורים לא הזכיר ענין זה¹⁵. ולפי האמור יש לומר, שלא נאמר דין חינוך אלא במצוות, אבל מעשים שאמנם יש חיוב לקיימם, אך אין בהם תורת מצוה, לא חלה בהם מצות חינוך. לפיכך אין דין חינוך בענינו של פורים אלא במקרא מגלה.

על פי האמור יש לדון אף בדברי הרמ"א (או"ח סוס"י תרצה), שאשה חייבת במשלוח מנות ומתנות לאביונים כאיש. וכבר העיר שם בעל "מגן אברהם" (ס"ק יד): "לא ראיתי נוהרין בזה". וביישוב המנהג נראה על-פי האמור שדוקא במקרא מגלה נתחייבה האשה כאיש, שאף הנשים היו באותו הנס, ולפיכך לא נפטרו מן המצוה. אבל במשלוח מנות ומתנות לאביונים, שיסוד החיוב בהם אינו מצות עשה המחייבת את הכל, כל שאין סיבה מיוחדת לפטור, אלא היסוד בהם הוא הקבלה העצמית של ישראל, הרי מסתמא לא קבלו על עצמם שאף נשים נשואות תשלחנה מנות בנפרד מבעליהן, שאין דרך העולם בכך.

כן יש לדון בדברי בעל "פרי מגדים" (תרצה, משבצות זהב ס"ק א), שאפשר שצריך כוונה לשם מצוה בסעודת פורים, במשלוח מנות ובמתנות לאביונים, ונשאר בצ"ע. וכמדומה שלא נהגו כן, והוא הדין באמירת "לשם יחוד" במצוות אלו, שבעל "כף החיים" (או"ח סי' תרצד ס"ק ד) הציע לה נוסח. ולפי האמור הדבר מובן, שבעשיית דינים אלו, אף שחובה לקיימם, אין משום מצוה כלל, וממילא אינם ענין לדין מצוות צריכות כוונה ולמנהג אמירת "לשם יחוד".

מכאן יש אף לעיין בדיונו של בעל "כתב סופר" (או"ח סי' קלט) בשאלה, האם יש בקיום משלוח מנות ומתנות לאביונים כאחד משום "אין עושים

בהע' 5) שהביא קושיא זו בשם "חכם אחד מופלג", ותיירץ בשמו שמשלוח מנות אינו מצוה, אלא מנהג נביאים, ולכך אין בו ברכה, כפי שמצינו בחיבוט ערבה. ומהר"ץ חיות שם דחה את הדברים ממשמעות לשון הרמב"ם והטור שמצוה וחובה בדבר, ולא רק מנהג. תירוצו שלו להיעדר הברכה הוא שהדבר נכלל בברכת שעשה נסים שעל המגלה. ותמוה, שאם ברכת המצוות מיותרת על-ידי ברכת שעשה נסים, אף לענין מקרא מגלה נאמר כן. וודאי ששני ענינים נפרדים הם: ברכת המצוות וברכת שבח והודאה. ועי' שו"ת דעת סופר, או"ח סי' קכט ושו"ת שרידי אש, ח"ב סי' מו, שאף הם דנו בשאלה זו ונדחקו מאד בפתרונה עי"ש.

15. אמנם, מדברי ה"פרי מגדים" (תרצה א"א ס"ק יד) מתבאר שמחנכין את הקטנים אף במשלוח מנות, וכן כתב הרא"ד מבוטשאטש בספרו "אשל אברהם" (שם). אך אין המנהג אלא לשלוח את הקטנים ליתן מנותיהם של הגדולים. ועכ"פ לא הזכיר הרמב"ם חינוך אלא במקרא מגלה. ועי' פירוש הגר"א לאסתר (ט, כח): "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם — פי' שימי הפורים הם המשתה ושמחה לא יעברו מתוך היהודים שהם הגדולים, וזכרם שהיא קריאת המגלה לא יסוף אפילו מזרעם, דאפילו קטנים חייבים בקריאת המגלה".

מצוות חבילות חבילות", עיין שם. לאור האמור לעיל יש לומר, שהואיל ואין בקיום דינים אלו משום מצוה, אלא רק חובה היא שקבלו ישראל על עצמם, לא נאמר בזה דין חבילות.

כמו כן יש לקבוע על-פי האמור, כי חובת הידור מצוה עד שליש לא תחול במשלוח מנות ומתנות לאביונים, שהרי אינם בתורת מצוות, שדוקא בהן יש להתנאות.

והנה, נאמר במגלה (ט, כז): "קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם". ופירשו רש"י וראב"ע ש"הנלוים עליהם" היינו גרים. וכבר הקשה בעל "צפנת פענח" (מהדו"ת דף לב ע"א) מה רבותא בכך, והרי פשיטא שהגרים מחויבים במצוות הפורים כשאר כל המצוות¹⁶. אך לפי הדברים שנתבארו מתיישב פירוש רש"י וסיעתו, שאמנם לגבי מקרא מגלה, בהיותה מצות עשה ככל המצוות, אין כל רבותא בחיובם של הגרים, אך הפסוק הרי אינו עוסק אלא בדיני פורים הנזכרים שם, היינו משתה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים. והללו, כיון שאינם מצוות כלל, אלא יסודם בקבלה שקבלו ישראל על עצמם, הרי היה מקום לומר שהקבלה לא היתה בתורת עם ישראל, אלא בתורת אותם יהודים שהיו בצרה וניצלו הימנה, ואם-כן הגרים שאינם בכלל זרעם לא יתחייבו בזה. לכך אומר הכתוב שקבלו אף על הנלוים עליהם, היינו שהקבלה היתה בתורת עם ישראל, וממילא אף הגרים בכלל.

הדברים האמורים עד כאן נאמרו תחלה – בשיעור בישיבת מעלה אדומים בשנת תש"מ – לשיטת הרמב"ם; והנה לאחרונה מצאתי את הדברים יוצאים מפורש מפי הראב"ע. וזה לשונו בפירושו לזכריה (ח, יח): "...ובדברי הכתוב 'דברי הצומות וזעקתם' אין פירושו כאשר חשבו רבים, וככה פירושו: שקיימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמוח בהם, אף על פי שלא צוים הנביאים, רק הבנים הם חייבים לעשות מה שקבלו אבותם, כאשר קבלו על נפשם דברי הצומות אלה הארבעה הנזכרים, ולא היו מפי נביא"¹⁷.

16. בעל "צפנת פענח" פירש על כן, שהנלוים עליהם" היינו עבדים, הקרויים נלוים לפי שמהות העבד היא היותו נעדר מציאות עצמית וטפל לרבו. אלא שנחלקו הפוסקים בדבר (עי' מג"א סי' תרפט ס"ק ב וביאור הגר"א שם), אם עבדים חייבים במקרא מגלה. ומכל מקום, "הנלוים עליהם" לפי פשוטו אינו אלא גרים; ראה ישעיהו יד, א: "ונלוה הגר עליהם". וראה שם נו, ג וזכריה ב, טו.

17. וכן כתב הראב"ע, ביתר קיצור, בפירושו לאסתר (ט, לא), ואף במהדורא תנינא שלו (מהדורת י' צעדנר, לונדון תר"י, לסע"מ 34). אם כנים דברינו בשיטת הרמב"ם, יש לצרף ענין זה לשאלת היחס בין הראב"ע לרמב"ם, ואכ"מ. שיטתו של הראב"ע בענין ארבעת הצומות, ויחסה לשיטת הרמב"ם באותו ענין, טעונים עיון בפני עצמו.